

A SZÜLŐI NEVELÉS HATÁSA SERDÜLŐK JÖVŐ-ORIENTÁCIÓJÁNAK ALAKULÁSÁRA

Sallay Hedvig

Debreceni Egyetem, Pszichológia Intézet

A serdülő- és fiatal felnőttkor egyik fontos fejlődési feladata az, hogy a fiatalok kitűzzék maguk elé jövőbeni reményeiket, céljaikat és elvárásaikat (pl. *Seginer, 1995*). Az itt ismertetésre kerülő vizsgálatban serdülők és fiatalok (N= 129; átlagéletkor: 20,4 év) jövőorientációját írjuk le, a nemekkel és a szülői neveléssel összefüggésben.

A megkérdezettek a Jövő-orientációs Kérdőív rövid változatát (*Nurmi, Poole és Seginer, 1995*), valamint a Családi Szocializáció Kérdőívet (*Dalbert és Goch, 1997*) töltötték ki. Az eredmények azt mutatták, hogy a fiatalok reményeiket elsősorban az oktatás, munka, család, barátok és hivatás összefüggésében írták le. Ami a jövőbeni félelmeiket illeti, itt a leggyakrabban a munkával, családdal, saját egészségi állapotukkal és self-releváns témákkal kapcsolatos leírások szerepeltek. A jövő-orientáció egyes aspektusait – az orientációk tartalma a remények és félelmek vonatkozásában, ezek időbeli kiterjedése valamint kontrollja – szintén elemeztük. Ezen aspektusok egymással való összefüggései azt mutatták, hogy többnyire azokat a célokat (reményeket és félelmeket) képesek a személyek kontroll alatt tartani, amelyek időben közelibbek. A távolabbi tervek megvalósulása számukra mindig több bizonytalanságot sejtetett. A nemek között csupán csekély különbségek voltak kimutathatók a jövő-orientáció egyes aspektaiban. A vizsgálat választ adott arra is, hogy melyek azok a szülői nevelési eljárások, amelyek a jövőorientációra hatást gyakorolnak. A kapott eredmények alapján elsősorban a családdal kapcsolatos reményeket és félelmeket befolyásolták a szülői nevelés dimenziói. Kitüntetett szerepe volt a konfliktusmentes családi légkörnek, s a szülők következetességének. A tanulóssal, iskoláztatással és jövőbeni munkával kapcsolatos orientációkra – a vizsgálat alapján – feltehetőleg más szocializációs közegek, például az iskola és a kortársak fejthetnek ki jelentősebb hatást.

Bevezetés

Az emberi gondolkodás egyik legfőbb sajátossága a jövőbeni eseményeken és ezek kiemetelein való gondolkodás. A jövő-orientáció általános értelemben arra vonatkozik, hogy az emberek miképp látják jövőjüket elvárásaik, céljaik, standardjaik, terveik és stratégiáik összefüggésében (*Nurmi, 1994*). Az ezzel foglalkozó kutatások egyik iránya a

jövőbeni cselekvésekről és a következményekről való gondolkodást vizsgálja, ami aktuális cselekvéseknek jövőbeni kimenetekre gyakorolt hatását jelenti. A jelen vizsgálatban is ezt a gondolatmenetet követjük.

Létezik azonban másféle megközelítés is a szakirodalomban. A kutatások második iránya a jövőbeni selffel kapcsolatos, vagy másképp szólva azokkal az énképekkel, melyeket az emberek önmagukról kialakítanak a jövőre nézve. *Norman* (1999) integrált elméleti modelljében megpróbálta egyesíteni az előbb említett két kutatási irányt, s hangsúlyozta, hogy a jövő-orientáció legalább négy, mögöttes tényezőt foglal magában, ami a személy azon motivációjához kapcsolódik, hogy jövőbeni selfjében reményeit elérje és elkerülje selfjének azon aspektusait, amelyektől valami miatt tart. Ezek a tényezők tehát magukban foglalják (1) a jövőbeni self hozzáférhetőségét; (2) annak a mértékét, hogy a jövőbeni self az aktuális selfnek a része; (3) annak a mértékét, hogy a jövőbeni self önmagában is így integrált egészet jelent; s végül (4) annak a mértékét, hogy a személy mennyiben tartja általa kontrollálnak a jövőbeni selfek elérését, illetve elkerülését. A korábbi eredmények azt mutatták, hogy a jövő-orientáció legjobb bejósoló tényezői éppen a hozzáférhetőség és az észlelt kontroll.

Korábbi kutatások eredményeiből *Seginer* (1995) arra a következtetésre jutott, hogy a serdülők és fiatal felnőttek jövőjüket két különböző jövő-orientáció alapján konstruálják meg. Az egyik egy prospektív életfolyamat, ami tartalmazza a felnőttkorba való különféle átmeneteket az élet különféle területein, például felsőfokú oktatás, munka és karrier, házasság és család. Ezáltal mintegy garancia születik arra, hogy kialakuljon a személyes célok, a jövőbeni lehetőségek megismerése, a tervezés és a munkával való elkötelezettség szükséges előfeltétele (lásd *Nurmi*, 1993). A jövő-orientáció másik formája ezekből a területekből épül fel, beleértve a nem-specifikus reményeket és félelmeket a self, a szignifikáns másik személyek és kollektív vonatkozások (pl. nemzet) tekintetében. Ezt a fajta jövő-orientációt főként azok a fiatalok részesítik előnyben, akik félnek attól, hogy perspektivikus élet-területeiket pontosan megnevezzék.

A jövő-orientáció fejlődéséhez szükséges egyfajta szabadság, ami lehetővé teszi a lehetőségek közötti választást, valamint a szociális környezet támogatása és irányítása is. A szociális környezet magában foglalja a különböző szocializáló ágenseket, mint például az iskolát, tömegkommunikációt, kortársakat és szülői hatásokat is. Az itt felsorolt ágenszek közül a jelen tanulmány a szülői nevelés szerepére igyekszik rámutatni. A szülői nevelés kérdése azért is lényeges, mert a serdülők és fiatalok különböző nehézségekkel szembesülnek akkor, amikor megpróbálják megtalálni céljaikat és jövőbeli aspirációikat. A család s a szülői támogatás az, aminek elsősorban segítenie kell a fiataloknak ebben a folyamatban. Ugyanakkor, ha figyelembe vesszük a családok átalakuló szerepét, ez nem egyszerű feladat. Más nyugat-európai országokhoz hasonlóan Magyarországon is jelentős átalakuláson ment keresztül a családi élet mintázata (*Hess*, 1995). Ennek az átalakulásnak az egyik legnyilvánvalóbb jegye a házasságok felbomlása és a család szétesése. Manapság a házasságoknak mintegy 30%-a végződik válással. Ez azt jelenti, hogy a gyerekek jelentős hányada átél egy olyan életperiódust, amikor csonka családban él, rendszerint az anyával. A gyerekek jelentős hányada a szülők újrահázasodásának is részese, ahol az új szülő már sok esetben maga is elvált, s a korábbi családjából szintén „új” gyereke(ke)t visz be a házasságba. Kulcskérdés tehát az, hogy milyen hatása van ezeknek a

tényezőknek a serdülők általános fejlődésére, valamint jövő-orientációjára. Az Európai Unió országaihoz hasonlóan Magyarországra is érvényes, hogy az oktatás időtartama egyre nő. Noha a kötelező iskoláztatás ideje nem változott az utóbbi években sem, a középiskolát, s még felsőoktatást is gyakran egészítik ki további kiegészítő- és szakképzések. Ezek az objektív realitások természetesen közvetve vagy közvetlenül is hatást gyakorolnak a jövővel kapcsolatos tervekre és aspirációkra.

A szülői nevelés dimenziói

A korábbi vizsgálatok a szülői nevelésnek számos aspektusára hívták fel a figyelmet, megpróbálva azonosítani és elemezni a legfontosabb jellemzőket (lásd pl. *Hoffman* és *Kloska*, 1995; *Hartup*, 1984). Mind a vizsgált személyek életkora, mind pedig az alkalmazott eljárások igen eltérőek voltak. Ennek ellenére több szerző is igyekezett alapvető feltevéseket és elméleteket felállítani. Bár a szülői neveléssel foglalkozó szakirodalom rendkívül bőséges, néhány kritikus pontot feltétlenül meg kell említeni.

Az első probléma az, hogy a vizsgálatok általában két különböző irányban folytak, melyek két eltérő irányzatot képviseltek, s az emberi élettartam két szélsőséges pontjára összpontosítottak. Az első hagyományos kutatási irány a kisgyerekkort célozta meg. Az 1970-es évekre vonatkozó, *Walters* és *Walters* (1980) által írt összegző áttekintés ezt jól reprezentálja – szinte kizárólag arra figyeltek a kutatók, hogy a szülők hogyan nevelik 0–4 éves kor között a gyermeküket. A második irányzat az idősödő szülőkre és középkorú gyermekeikre koncentrált. Érdekes módon ezeket a kutatásokat nem összesítették a szokásos „szülő-gyerek kapcsolat” címszó alatt, hanem helyette „idősebb családok” vagy „családi kapcsolatok” címszó alatt találkozhatunk velük (*Hagestad*, 1984). Tulajdonképpen csak a 80-as évektől indultak meg intenzíven azok a kutatások, amelyek a szülői nevelést s ennek következményeit elemezték (pl. *Barber* és *Eccles*, 1992), miközben a 20–40 éves „gyerekek” szüleikkel való kapcsolatának feltárása továbbra is viszonylagosan fehér folt maradt (*Streib* és *Beck*, 1980). Hogyan változnak a szülői nevelési célok? Átadódnak-e a szülői nevelési stílusok, attitűdök generációról generációra? Ahhoz, hogy ilyen, s ezekhez hasonló kérdésekre választ kaphassunk, olyan elméleti keretre van szükségünk, amely magában foglalja az egyént, a családot, a történeti-társadalmi és kulturális szinteket egyaránt (*Hagestad*, 1984).

Szintén problematikus kérdés a történeti-társadalmi kontextus szerepe, amelyre *Ryder* (1965) hívta fel a figyelmet. A történelmi-társadalmi hatások tulajdonképpen a kohort-hatásokon keresztül érvényesülnek, ami azt jelenti, hogy valamely fontosabb történelmi esemény, változás az egymást követő kohortok életét másképp differenciálja. Nagyon fontos az, hogy a társadalmi-történeti hatások pontosan mely életkorban érik az egyént, mert kimenetelük, későbbi életkorra gyakorolt hatásuk is egészen más lesz.

Végül a harmadik kritikus probléma a kulturális jellegzetességekre vonatkozik. A szülői nevelés kultúraspecifikus jellegzetességeit számos kutatás firtatta, összefüggésbe hozva azt például a tanulmányi előmenetellel (*Leung*, *Lau* és *Lam*, 1998), önértékeléssel (*Herz* és *Gullone*, 1999) vagy fogyasztói szocializációval (*Rose*, 1999). A szülői nevelés

kultúraspecifikusságát közvetlenül vizsgálta az a tanulmány, amely argentin, francia és amerikai szülők (külön-külön apák és anyák) gyermeknevelési eljárásait tárta fel, kimutatva a kultúra közvetlen hatását a gyermeknevelésre (*Bornstein és mtsai.*, 1996).

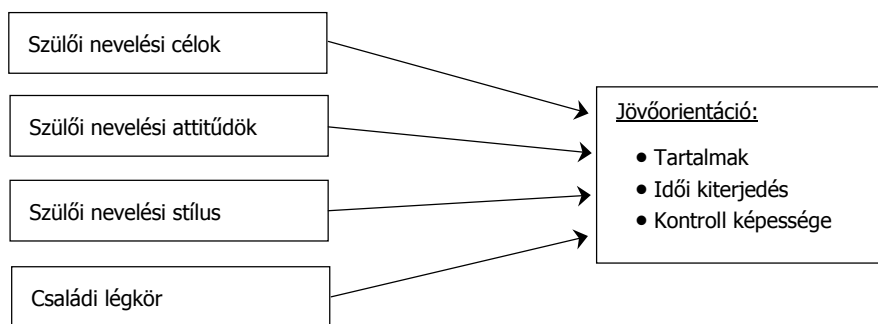
A fenti nehézségek ellenére több egységes elméleti keret is napvilágot látott a szülői nevelés dimenzióit illetően (pl. *Baumrind*, 1978; *Maccoby és Martin*, 1983; *Steinberg*, 1990). A szülői nevelésnek általában három, egymástól független dimenzióját írják le az elméletek: gondoskodás, korlátozás és autonómiára való nevelés (*Holden és Edwards*, 1989; *Sallay és Münnich*, 1999). A családon belüli korlátozás a szülők következetességét, a konformitásra való nevelést mint nevelési célt és a szülők hangsúlyozott hatalmát foglalja magában (lásd *Aunola, Vanhatalo és Sethi*, 2001), vagy egy szabály-orientált családi háttérrel ír le, ahol az előbb említett következetesség és konformitás dominálnak (*Sallay és Dalbert*, 2002). Ezzel szemben a gondoskodás egy harmonikus családi háttérrel sejtet, ahol a szülők a gyerekeket nem manipulálják, nem inkonzisztensek, hanem támogatást, szeretetet nyújtanak, s segítik az autonómia-törekvéseket.

A szülői nevelés és jövő-orientáció összefüggései

Elméleti szemszögből már korán felismerték, hogy a szülők gyermekkel kapcsolatos elképzelései, neveltetésével és iskoláztatásával kapcsolatos nézetei alapvetően fontosak a jövő-orientációra nézve (*Nurmi*, 1991). Ennek ellenére sajnos nagyon kevés az ezzel foglalkozó empirikus tanulmány. Az utóbbi években végzett kutatások orientációjukban szerteágazóak, ám kevés olyan szisztematikus eredmény született, amit különböző szerzők is megerősítettek.

Pulkkinen (1990) vizsgálatában kimutatta, hogy a serdülők terveinek egyértelműsége összefüggésben áll a szülők hivatásával és munkafeltételeivel. *Honess* (2001) hívta fel a figyelmet arra, hogy a családtagok (szülők és egy gyerek; háromtagú családok esetén) metakognícióinak feltárása érdekes adatokhoz vezethet. Rámutatott arra, hogy a metakogníciók pontossága a serdülők meglehetősen biztos kötődési stílusának pontos bejósoló tényezője. Amellett, hogy a serdülők viszonylag pontosan észlelték a szülők nézeteit, a családtagok percepciói a serdülő lehetséges, jövőbeni munkáját illetően is magas összhangban állt egymással. *Scabini, Lanz és Marta* (1999) egészen más kiindulópontot választottak, amikor a család jövő-orientációra gyakorolt hatását elemezték. Kimutatták, hogy a családi elégedettség szerepe igen jelentős lehet. Hangsúlyozták, hogy az úgynevezett „elégedett” családokban a családtagok közötti kommunikáció hatékonyabb, gyakoribb az osztozó viselkedés, s a családi döntések többnyire osztozó- és támogató viselkedéseken alapulnak. Az apa egy szociális közvetítő szerepét tölti be, s feladata az, hogy sikeresen helyreállítsa a felbillenő egyensúlyt a családtagok között, előtérbe helyezve a másik szülő – az anya – szerepét. *Wall, Corell és Macintyre* (1999) nemi különbségeket írtak le, amennyiben a lányok esetében a kortársak, a család, és a tanári támogatás bejósoló tényezője volt a percipiált lehetőségeknek. Ezzel szemben a fiúknál egyedül a családi támogatásnak volt jelentősége.

Az előbb bemutatott vizsgálati eredmények csupán egyetlen közös ponttal rendelkeznek, nevezetesen azzal, hogy szemléltetik a családi kohézió és támogatás szerepét a jövő-orientáció alakulásában, s azt, hogy nemi különbségek valóban nyomon követhetők ebben a folyamatban. Sajnálatos módon azonban nincsenek világos, kézzel fogható eredmények arról, hogy melyek azok a szülői nevelési elvek, attitűdök vagy stílusok, amelyek bejósolhatják egy optimális jövő-orientáció alakulását. Következésképp szükség van arra, hogy feltárjuk, milyen specifikus módon tudják a szülők alakítani és segíteni a serdülőket abban, hogy megfelelő életcélokat, terveket találjanak a maguk számára, amelyeket reálisan meg is tudnak majd valósítani. Éppen ez adja a most bemutatandó feltáró jellegű vizsgálat létjogosultságát, amely segít serdülők, illetve fiatal felnőttek szülői nevelésről alkotott retrospektív beszámolóinak alapján leírni azt, hogy a családi nevelésnek volt-e, s milyen hatása a jövőbeni vágyaik és félelmeik alakulására. A korábbi kutatások és a szülői neveléssel kapcsolatos saját vizsgálataink alapján az 1. ábrán összefoglalt elméleti modell szolgált kiindulási pontként.

1. ábra
Elméleti modell a szülői nevelés és a jövő-orientáció összefüggésére

Emellett több hipotézist fogalmaztunk meg, amelyek egy része magára a jövő-orientációra vonatkozott: (1) a fiatalok reményeiket, vágyaikat leggyakrabban az iskoláztatással, munkával és családalapítással kapcsolatban írják le; (2) a jövőbeli félelmeik inkább a munkához és családi problémákhoz, valamint saját egészségükkel összefüggő kérdésekhez kapcsolódnak; (3) feltételezhető, hogy egy adott remény és/vagy félelem időbeli kiterjedése (mennyire közeli, illetve távoli), valamint az adott vágy és/vagy félelem kontrollálása között szoros kapcsolat tételezhető fel. Vagyis minél közelebbinek vélnék valamely reményt/félelmet, annál inkább fogják úgy találni, hogy képesek ezek bekövetkezését kontroll alatt tartani; (4) nemek közötti különbségeket lehet találni a remények, illetve félelmek tartalmait illetően. Míg a lányok inkább a családra összpontosítanak, a fiúk esetében a karrierre, hivatásra helyeződik a hangsúly. Ez tulajdonképpen a társadalmi sztereotípiák visszatükröződése is egyben (lásd *Eagly* és *Steffen*, 1984). Elméleti modellünkkel összhangban ugyanakkor a családi szocializáció és a jövő-orientáció összefüggését illetően úgy véltük, hogy (1) egy harmonikus, támogató családi háttér se-

gíti az iskolázatással, jövőbeni családdal és munkával kapcsolatos reményeket, terveket kialakítani; (2) ugyanakkor egy korlátozó, konfliktusos családi háttér mellett inkább a féltelmek súlya lesz a domináns a reményekkel szemben mind az iskoláztatás, mind a munka és a család vonatkozásában.

Módszerek

Vizsgálati személyek

A vizsgálatban 145 fő vett részt (életkoruk 17–21 év közötti; $M=20,4$ év; $SD=1,90$), közülük 74 férfi és 71 nő. Mindannyian teljes családban nevelkedtek. Mindegyik vizsgálati személy különböző gimnáziumokban, illetve felsőfokú tanintézetekben tanult. A vizsgálatban való részvétel önkéntes volt, az adatgyűjtés személyenként történt.

Mérőeszközök

A megkérdezettek a szülői nevelési eljárásokról retrospektíven számoltak be a Családi Szocializáció Kérdőív alapján (Dalbert és Goch, 1997), amit már több hazai vizsgálatban is sikeresen alkalmaztunk (lásd Sallay és Dalbert, 2002). A kérdőív dimenziói magukban foglalják a családi légkört (szabály-orientált, illetve konfliktusos), valamint a szülői nevelési célokat, attitűdöket és stílusokat. A kérdőív kitöltésekor a személyeket arra kérik, gondoljanak vissza arra az időszakra, amikor kb. 12–14 évesek voltak, s személyes emlékeik alapján válaszoljanak a kérdőív egyes állításaira. A családi légkört mérő dimenziók mellett külön-külön skálák mérik fel az apai és anyai nevelést ugyanazokban a dimenziókban. A következő nyolc skálát alkalmaztuk: *szabály-orientált családi légkör* (4 állítás; $\alpha=0,81$; pl. „Családunkban a szabályokat szigorúan be kellett tartani.”); *konfliktusos családi légkör* (5 állítás; $\alpha=0,83$; pl. „Rengeteg veszekedés volt otthon.”); *manipulatív nevelési attitűd* (3 állítás az apára; $\alpha=0,69$; 3 állítás az anyára; $\alpha=0,77$; pl. „Édesanyám/édesapám időnként mondta, hogy több tekintettel lehetnék rá.”); *következetes nevelési attitűd* (2 állítás az apára; $r=0,43$, $p\leq 0,01$; 2 állítás az anyára; $r=0,25$, $p\leq 0,01$; pl. „Ha édesanyám/édesapám megtiltott nekem valamit, tehettem, amit akartam, kitartott álláspontja mellett.”); *inkonzisztens nevelési stílus* (2 állítás az apára; $r=0,78$, $p\leq 0,01$; 2 állítás az anyára; $r=0,66$, $p\leq 0,01$; pl. „Édesanyám/édesapám összeszidott anélkül, hogy tudtam volna, miért.”); *támogató nevelési stílus* (3 állítás az apára; $\alpha=0,79$; 3 állítás az anyára; $\alpha=0,72$; pl. „Édesanyám/édesapám ugyanúgy meghallgatta a véleményemet, mint egy felnőttét.”); *büntető nevelési stílus* (2 állítás az apára; $r=0,84$, $p\leq 0,01$; 2 állítás az anyára; $r=0,55$, $p\leq 0,01$; pl. „Édesanyám/édesapám dühös lett, ha visszabeszéltem neki.”); *autonómia mint nevelési cél* (3 állítás az apára; $\alpha=0,65$; 2 állítás az anyára; $r=0,34$, $p\leq 0,01$; pl. „Édesanyám/édesapám azt akarta, hogy önmagam döntsem el, hogy hova akarok utazni a szünidőben.”); *konformitás mint nevelési cél* (3 állítás az apára; $\alpha=0,65$; 2 állítás az anyára; $r=0,34$, $p\leq 0,01$; pl. „Édesanyám/édesapám azt akarta, hogy mindig kövessem a tanár utasításait.”). Az egyes állításokra egy hatfokú,

Likert-típusú skálán kell válaszolni (1: egyáltalán nem jellemző; 6: teljes mértékben jellemző).

A jövő-orientáció mérésére a *Nurmi* és *mtsai* által kifejlesztett Jövő-orientáció Kérdőív rövidített változatát használtuk fel (*Nurmi, Seginer és Poole, 1990*). A személyek feladata az, hogy leírják négy jövővel kapcsolatos reményüket, illetve félelmüket. Le kell írniuk azt is, hogy véleményük szerint a felsorolt lehetőség hány éves korukban fog bekövetkezni (idői kiterjedés), valamint egy ötfokú, Likert-típusú skálán azt is meg kell jelölniük, hogy véleményük szerint az egyes lehetőségek bekövetkezését mennyiben képesek kontrollálni (1: egyáltalán nem, 5: teljes mértékben).

Az adatok feldolgozása két lépésben történt. Először a szülői nevelési dimenziók struktúrájának feltárása történt meg másodrendű faktoranalízis révén annak érdekében, hogy e dimenziók szerveződéséről és mintázatáról képet nyerhessünk. Ezt követően azt vizsgáltuk meg, hogy a felsorolt remények és félelmek tartalmi elemzése milyen elrendeződést mutat a *Nurmi* által megadott kategóriák alapján. Mind a remények, mind a félelmek esetében ugyanazok a tartalmi kategóriák szerepelnek a *Nurmi* által közölt kézikönyvben, s ez a kódolást nagyon megkönnyíti. Jelen vizsgálatban a kódolók közötti egyetértés mértéke 91% volt, s ez alapján lehetőség nyílt az adatok további feldolgozására, mivel a kódolók közötti nagy fokú egyezés magas megbízhatóságot jelent.

A fenti alapadatok birtokában arra kerestünk választ, hogy vannak-e nemek közötti különbségek akár a szülői nevelési dimenziók, akár a jövő-orientáció egyes aspektusai-ban (tartalmak, idői kiterjedés és kontroll képessége).

Végül a szülői nevelési dimenziók és a jövő-orientáció leggyakrabban említett kategóriái között hierarchikus regresszió-elemzés mutatott rá a fennálló összefüggésekre. A továbbiakban részletesen bemutatjuk az eredményeket.

Eredmények

A szülői nevelési dimenziók strukturálódása

Másodrendű faktoranalízis lehetővé teszi a a szülői nevelési dimenziók mintázatának leírását, ami megmutatja e dimenziók mögöttes strukturálódását. Az elemzés során a két-faktoros megoldás tűnt a leginkább megfelelőnek (sajátértékek: 1: 4,915, 2: 2,614), ezek a varianciának mintegy 47%-át magyarázták. Az eredményeket az 1. táblázat szemlélteti.

Az első faktor, amely a variancia 24%-át magyarázza, a konfliktusos családi klímát mutatja be, amit a szülők inkonzisztens attitűdje, manipulatív stílusa, a támogatás hiánya, s az autonómia mint nevelési cél tagadása jellemez. A második faktor, amely a variancia további 23%-át magyarázza, a szabályorientált családi légkört ábrázolja, amit a szülők büntető attitűdje, a konformitás mint nevelési cél hangsúlyozása, s a következetes attitűdök dominanciája szemléltet.

1. táblázat. Másodrendű faktoranalízis a szülői nevelés dimenzióira ($l > 0,30$)

<i>Szülői nevelési dimenziók</i>	<i>1. faktor</i>	<i>2. faktor</i>
Konfliktusos családi légkör	0,74	
Anya inkonzisztens nevelési stílusa	0,71	
Anya manipulatív nevelési attitűdje	0,70	
Apa támogató nevelési stílusa	-0,65	
Anya támogató nevelési stílusa	-0,64	
Apa manipulatív nevelési attitűdje	0,62	0,31
Apai nevelési cél: autonómia	-0,61	
Anyai nevelési cél: autonómia	-0,57	
Apa inkonzisztens nevelési stílusa	0,52	0,30
Apa büntető nevelési stílusa		0,79
Apai nevelési cél: konformitás		0,78
Apa következetes nevelési attitűdje		0,73
Anyai nevelési cél: konformitás		0,68
Anya büntető nevelési stílusa		0,65
Szabályorientált családi légkör		0,64
Anya következetes nevelési attitűdje		0,59

Megjegyzés. A faktorsúlyok $> |.50|$ vastag szedéssel vannak feltüntetve.

A jövő-orientáció tartalmi sajátosságai

A leggyakrabban említett tartalmak százalékos megoszlását az egyes kategóriákban a 2. táblázat mutatja.

2. táblázat. A leírásokban szereplő tartalmi kategóriák gyakorisága százalékos előfordulásban

<i>Tartalmi kategóriák</i>	<i>Remények</i>		<i>Félelmek</i>	
	<i>Fiúk</i>	<i>Lányok</i>	<i>Fiúk</i>	<i>Lányok</i>
Oktatás, tanulás	33	35		
Munka	34	40	16	14
Család	39	47	14	22
Barátok	16	9		
Saját egészségi állapot			13	11
Szülők egészségi állapota			9	9
Birtokolt javak	25	15		
Self-releváns jellemzők			12	12

A leggyakrabban említett remények a családhoz (pl. „legyen egy szerető, megértő társam”), munkához (pl. „jó munkahelyen elhelyezkedni”), oktatáshoz (pl. „szeretnék megtanulni gitározni”), birtokolt javakhoz (pl. „szeretnék egy házat szép kerttel”) és barátokhoz (pl. „szeretném a kapcsolatot továbbra is tartani barátaimmal”) kapcsolódnak. Ami a félelmeket illeti, a leggyakrabban a jövőbeni családhoz (pl. „nem találok megfelelő társat”), saját egészségi állapotához (pl. „baleset ér”), munkához (pl. „nem találok megfelelő állást”), valamint self-releváns tartalmakhoz (pl. „boldogtalan, magányos leszek”) és a szülők egészségi állapotához (pl. „elveszítem a szereteteimet”) fűződnek. Az adott remények/félelmek, ezek időbeli kiterjedése (mennyire közelínek, ill. távolinak látja a személy az adott vágy, illetve félelem megvalósulását) és kontrollálásának képessége közötti korrelációkat szintén megvizsgáltuk. Érdekes módon a jövő-orientáció tartalmainak ezekkel az aspektusokkal való kapcsolatai viszonylag függetlennek tűntek egymástól. Szignifikáns összefüggéseket csupán néhány esetben sikerült kimutatni: a jövőbeni tanulmányok és ennek kontrollja ($r=0,23$, $p\leq 0,05$), a jövőbeni birtokolt javak időbeli kiterjedése és ennek kontrollja ($r=0,48$, $p\leq 0,01$), a jövőbeni oktatással kapcsolatos félelmek és ennek kontrolljának a hiánya ($r=-0,62$, $p\leq 0,01$), a jövőbeni munkával kapcsolatos félelmek s ezek időbeli kiterjedése ($r=-0,36$, $p\leq 0,05$), végül a jövőbeni családdal kapcsolatos félelmek s ennek kontrolljának hiánya ($r=-0,40$, $p\leq 0,05$). Vagyis időben minél közelebbiek voltak a tanulmányokkal, jövőbeni javak birtoklásával kapcsolatos remények, annál inkább úgy vélték a személyek, hogy képesek ezt kontroll alatt tartani, de minél távolabbiak voltak a remények a munkával és családdal kapcsolatosan, annál kevésbé érezték úgy, hogy képesek ezeket kontrollálni.

Átlagos különbségek a szülői nevelési dimenziókban és a jövő-orientációban a nemek között

A szülői nevelés dimenziói közül csupán két dimenzióban találtunk szignifikáns eltérést a fiúk és lányok között az egyszempontos variancia-analízis alapján. Eszerint a fiúk manipulatívabbnak látták édesapjukat, mint a lányok ($F(1, 119)=5,945$; $p\leq 0,016$; $M_{fiú}=2,40$; $SD_{fiú}=1,06$; $M_{lány}=1,97$; $SD_{lány}=0,87$), a lányok pedig nagyobb támogatásról számoltak be az anya részéről ($F(1, 123)=8,494$; $p\leq 0,004$; $M_{fiú}=4,63$; $SD_{fiú}=0,79$; $M_{lány}=5,09$; $SD_{lány}=0,93$). A jövőbeni reményekkel kapcsolatosan a fiúk tűntek szignifikánsan bizakodóbbnak ($F(1, 26)=5,926$; $p\leq 0,022$; $M_{fiú}=32,59$; $SD_{fiú}=10,71$; $M_{lány}=23,90$; $SD_{lány}=4,33$), de a lányok – bár csak tendencia szintjén – jobban aggódtak saját jövőbeni egészségi állapotukat illetően ($F(1, 37)=3,329$; $p\leq 0,076$; $M_{fiú}=41,60$; $SD_{fiú}=18,00$; $M_{lány}=56,11$; $SD_{lány}=30,13$). A munkával kapcsolatos félelmek időbeli kiterjedésére nézve a fiúk az aktuális jelenhez közelebbi, míg a lányok – ismét tendenciaszerűen – távolabbi időpontot jelöltek meg ($F(1, 30)=4,122$; $p\leq 0,052$; $M_{fiú}=3,00$; $SD_{fiú}=2,97$; $M_{lány}=5,67$; $SD_{lány}=4,27$). Végül a kontroll képességével kapcsolatosan szintén csak egyetlen szignifikáns eltérés bukkant fel, nevezetesen a lányok voltak azok, akik úgy vélték, hogy jobban képesek kontroll alatt tartani a self-releváns témákkal kapcsolatos félelmeiket ($F(1, 24)=7,978$; $p\leq 0,010$; $M_{fiú}=2,62$; $SD_{fiú}=0,87$; $M_{lány}=3,50$; $SD_{lány}=0,67$).

A szülői nevelés és a jövő-orientáció összefüggései

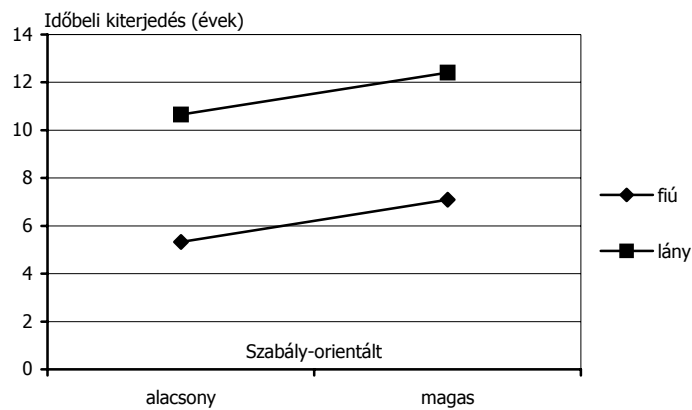
Összhangban a tanulmány elején ismertetett elméleti modellel, hierarchikus regresszióelemzéssel tártuk fel az összefüggéseket, amelyek szignifikáns eredményeit a 3. táblázat mutatja. Az elemzéseknél külön-külön történt az egyes jövő-orientációs kategóriák mint célváltozók vizsgálata. Az első blokkban a nemek, a másodikban a szülői nevelési dimenziók, a harmadikban pedig a nemek és nevelési eljárások interakciói szerepeltek. Azok az interakciós kifejezések, amelyek nem voltak szignifikánsak, s nem tártak fel szignifikáns fő hatást, a későbbiek során nem voltak részei a regressziós egyenletnek. Emellett a fő hatásokat csak akkor fogadtuk el, ha szignifikáns korrelációban álltak a függő változóval.

3. táblázat. A jövő-orientáció összetevőinek regresszióelemzése a nemek valamint a szülői nevelés függvényében

Változók	R	R ² -változás	β	T	p
Családdal kapcsolatos remények (F_{total}(2, 92)= 6,107; p≤0,004					
Anyai támogató nevelési stílus	0,23	0,06	-3,84	-2,94	0,004
Apai nevelési cél: konformitás	0,35	0,12	-2,79	-2,58	0,012
Konstans			57,86		
Barátokkal kapcsolatos remények (F_{total}(2, 26)= 5,807; p≤0,009					
Nemek	0,44	0,19	-7,94	-2,37	0,026
Anyai nevelési cél: konformitás	0,58	0,33	-3,50	-2,19	0,039
Konstans			42,15		
Munkával kapcsolatos remények időbeli kiterjedése (F_{total}(1, 78)=7,806; p≤0,007					
Inkonzisztens apai nevelési attitűd	0,30	0,09	1,12	2,79	0,007
Konstans			3,83		
Családdal kapcsolatos remények időbeli kiterjedése (F_{total}(4, 90)=4,497; p≤0,002					
Konfliktusos családi légkör	0,25	0,06	1,03	2,74	0,007
Szabályorientált családi légkör	0,28	0,08	0,83		
Nemek	0,30	0,09	7,65		
Nemek x Szabályorientált családi légkör	0,42	0,17	-2,19		0,005
Konstans			0,88		
Családdal kapcsolatos félelmek időbeli kiterjedése (F_{total}(1, 31)=10,908; p≤0,002					
Következetes apai nevelési attitűd	0,52	0,27	3,24	3,30	0,002
Konstans			-3,90		
Szülők egészségével kapcsolatos félelmek időbeli kiterjedése (F_{total}(1, 9)=13,787; p≤0,006					
Anyai nevelési cél: konformitás	0,80	0,63	-15,55	-3,71	0,006
Konstans			54,26		
Self-releváns témákkal kapcsolatos félelmek időbeli kiterjedése (F_{total}(1, 23)=5,467; p≤0,029					
Anyai támogató nevelési attitűd	0,45	0,20	-3,52	-2,34	0,029
Konstans			22,24		

A családdal kapcsolatos reményeket, mint tartalmakat két fő hatás jósolta be, ezek együttesen a variancia 12%-át magyarázták. Minél inkább bizonyult az anya támogatónak és az apa nevelési célja minél hangsúlyozottabban a konformitás volt, annál kevésbé említették leírásaikban a személyek a saját, jövőbeni családjukkal kapcsolatos reményeiket. A barátokkal kapcsolatos remények tartalmi kategóriáját illetően szintén két fő hatást mutattunk ki, amelyek együttesen a variancia 33%-át magyarázták. A nemek hatása önmagában is már 19% magyarázó erővel bírt, s ehhez járult az anyai konformitás mint nevelési cél további 14%-kal. Vagyis ha a megkérdezett személy fiú, s édesanyja minél kevésbé a konformitás irányába neveli, annál inkább fontos lesz számára a barátainak említése, tehát annál többször tett erről említést a vizsgálat során.

A többi szignifikáns eredmény mind az időbeli kiterjedéssel hozható összefüggésbe. A munkával kapcsolatos remények időbeli kiterjedését az inkonzisztens apai nevelési attitűd jósolta be, a varianciának mintegy 9%-át magyarázva. Minél inkonzisztensebbnek észlelték a személyek az apa attitűdjét, annál távolabbi időpontra gondolták megvalósulni munkával kapcsolatos vágyaikat. A családdal kapcsolatos remények időbeli kiterjedését részben az átélt konfliktusos családi légkör, részben pedig a nemek és a szabályorientált családi légkör interakciója határozta meg, magyarázva a variancia 17%-át. Minél konfliktusmentesebbnek észlelték a személyek saját családi légkörüket, s ha ráadásul, egy kifejezetten szabály-orientált családi légkörben nevelt lányok voltak, annál inkább úgy érezték, hogy saját jövőbeni családjukkal kapcsolatos reményeik csak később fog-
nak realizálódni ($b_{fiúk}=0,38$, $b_{lányok}=-1,37$; 2. ábra).

2. ábra

A nemek és a szabályorientált családi klíma interakciójának hatása a családdal kapcsolatos remények idői kiterjedésére

Ehhez szorosan kapcsolódik a családdal kapcsolatos félelmek időbeli kiterjedése is. Ebben az esetben a következetes apai nevelési attitűd jelentette az egyetlen bejósoló tényezőt, s ez az attitűd a variancia 27%-át magyarázta. Minél következetesebbnek tartották édesapjuk attitűdjét a személyek, annál távolibbnak tartották a saját, jövőbeni család-

jukkal kapcsolatos félelmek bekövetkezését. A szülők egészségével kapcsolatos félelmek időbeli kiterjedését az anyai konformitás mint nevelési cél határozta meg, a variancia 63%-át magyarázva. Minél inkább a konformitás felé hajlott az édesanya a megkérdezettek szerint, annál közelebbinek érezték időben a személyek a szülők egészségével kapcsolatos félelmeket. Végül szintén szignifikáns főhatást sikerült kimutatni a self-releváns témákkal kapcsolatos félelmek időbeli kiterjedésére vonatkozóan. Itt az anyai támogató attitűd 20%-os magyarázó erővel rendelkezett. Minél támogatóbbnak tartották a személyek édesanyjukat, annál későbbi időpontra tették self-releváns témákkal kapcsolatos félelmek jelentkezését.

Összegzés

Vizsgálatunkban a szülői nevelés és a jövő-orientáció kapcsolatát tártuk fel. Mivel hazai viszonyok között az ilyen jellegű kutatások száma viszonylag kevés, ezért lényeges ezeknek az összefüggéseknek a feltérképezése nem csupán a serdülők és fiatalok, hanem a pedagógusok számára is, hiszen a család mellett az iskola játszik fontos szerepet abban, hogy a következő generáció jövőképe miképp alakul, s mennyiben sikerül reális célkitűzéseket kialakítania.

A vizsgálatban szereplő szülői nevelési dimenziók két alapvető családtípusba rendeződtek, a szabályorientált és a konfliktusos családi légkört bemutató mintákba, amelyek korábbi vizsgálati eredményekkel nagyfokú hasonlóságot mutatnak (lásd *Sallay és Dalbert, 2002*). A jelen kutatásban a fiúk manipulatívabbnak érezték édesanyjukat, mint édesapjukat, a lányok pedig úgy vélték, hogy édesanyjuktól több támogatást kapnak, mint édesapjuktól. Ez a nemek közötti különbség korábbi vizsgálatainkkal egybevág (*Sallay és Dalbert, 2001*). A jövő-orientáció tartalmi kategóriáinak előfordulási gyakorisága ugyancsak összhangot mutat az első hipotézissel, s egyben egy több országot magában foglaló felmérés eredményeivel is, ami szerint a leggyakoribb remények az oktatáshoz, munkához, illetve családhoz fűződnek (*Nurmi, Poole és Seginer, 1995*). Ez jól mutatja, hogy a fiatalok életében ezek a területek jelentik vágyaik legfontosabb irányát. Ami a jövőbeni félelmeket illeti, az előbb említett kultúraközi vizsgálathoz viszonyítva – ahol finn, izraeli és ausztrál fiatalok jövő-orientációjának összehasonlítása szerepelt – a magyarokra tipikusnak bizonyult a szülők egészségi állapotával, illetve self-releváns jellemzőkkel kapcsolatos félelmek megjelenése, noha a leggyakrabban említett félelmek a magyarok esetében is a munkához, családhoz és saját egészségi állapothoz tartoztak, ahogyan azt a 2. hipotézisünk is feltételezte. Az, hogy a szülők egészségi állapota miért bizonyult jelentősnek, e vizsgálat alapján önmagában még nem állapítható meg, mint-hogy az sem, hogy a személyek önmagukkal, személyiségükkel kapcsolatos félelmeket milyen okból kezelték kiemelt módon.

A jövő-orientáció egyes aspektusainak egymással való kapcsolata egy eddig viszonylag kevésbé kutatott terület. A tanulmányban bemutatott eredmények azt jelzik, hogy a személyek úgy vélik, többnyire azokat a célokat (reményeket és félelmeket) képesek kontroll alatt tartani, amelyek időben közelebb esnek a jelenhez; a távolabbi tervek, cé-

lok megvalósulása több bizonytalanságot sejtet. A kapott eredmények tendenciájukban tehát alátámasztják a 3. hipotézist.

A nemek között viszonylag kevés eltérés volt kimutatható a jövő-orientáció tartalmainak, időbeli kiterjedésének és kontrolljának vonatkozásában, s ezzel a 4. hipotézis nyert bizonyítást. A fiúk reményei között szignifikánsan erőteljesebben jelentkezett a barátok, baráti kapcsolatok fenntartása, de ugyanakkor ezt nem kísérte a családi kapcsolatok háttérbe kerülése. Az, hogy a lányoknál miért nem kapott ilyen szerepet a barátok jövőbeni jelenléte, talán a fokozott partnerkeresés, illetve a család iránti elsődleges vagy természetes igény jelentkezésével hozható összefüggésbe, ám összességében ez nem jelent elegendő indoklást. További feltáró jellegű elemzésekre lenne ahhoz szükség, hogy pontosabban megvilágítsuk ezeknek az eredményeknek a hátterét és okait. A fiúk voltak szintén azok, akik úgy vélték, hogy a munkával kapcsolatos félelmeik közelebbi időpontban fognak jelentkezni – mintegy 2,6 évvel hamarabb – mint a lányoknál. E mögött leginkább az állhat, hogy a fiúk karrierjük építését jóval korábbi időpontra teszik (valószínűleg hamarabb akarnak elérni magasabb státuszt és pozíciót), mint a lányok. Viszont a lányok érezték „erősebbnek” magukat, amikor saját énjükkel kapcsolatos félelmeiket, szorongásaikat kellett kontroll alatt tartaniuk. Ez utalhat arra, hogy a lányok talán könnyebben vallják be önmaguk számára gyengeségeiket, hibáikat, s ez már önmagában is segíthet a gyengeségek és hibák legyőzésében.

Végül az elemzések végső célja annak a kimutatása volt, hogy a szülői nevelési eljárások közvetlenül szerepet játszanak a jövő-orientáció formálásában – természetesen másfajta hatásokat kifejtve egy szabályorientált, illetve konfliktusos családi háttér esetén. A tartalmi kategóriák közül a családdal és a barátokkal kapcsolatos remények megjelenését valóban befolyásolták a percipiált szülői nevelési eljárások. A családdal kapcsolatos reményeket illetően a fokozott anyai támogatás és az apa konformitást hangsúlyozó nevelési célja bumerángxént ütött vissza – gátolva azt, hogy a fiatalok családdal kapcsolatos vágyaik kifejezésre jussanak. Úgy tűnik, hogy ha túlzottan sok támogatást, melegséget nyújt az anya, az apa pedig túlzottan tradicionális elveket képvisel, ez inkább taszító hatású. A konformitás mint nevelési cél kedvezőtlen hatása a barátokkal kapcsolatos remények esetében is észlelhető: minél inkább konformitásra nevel az anya, ennek annál kedvezőtlenebb lesz a hatása a barátokkal kapcsolatos remények megjelenésének gyakoriságára, különösen akkor, ha a megkérdezettek fiúk. Valószínű, hogy a konformitás mint nevelési cél nagyobb „röghöz kötöttséget” képvisel, s innen eredhet kedvezőtlen hatása. Ugyanez a kedvezőtlen hatás nyilvánul meg a szülők egészségi állapotával kapcsolatos félelmek jelentkezésében is: ha fokozott a konformitásra való nevelés, a fiatalok hamarabb kezdenek el aggódni a szülők egészségi állapota miatt s ez – úgy tűnik – független attól, hogy a szülők konkrét egészségi állapota ezt valóban indokolja-e.

A remények időbeli kiterjedését (valamilyen adott tartalom realizálódásának közeli, illetve távolabbi esélyét) szintén befolyásolták a szülői nevelés vizsgált dimenziói. A munka esetében az apai nevelés kedvezőtlen befolyása volt megfigyelhető, míg a család tekintetében a vágyak időbeli eltolódását az idézte elő, ha a családra konfliktusos háttér volt jellemző. Mindehhez egy további, interakciós hatás is hozzájárult: ha a lányokat túlzott szabálykövetésre nevelték, ennek az lett az eredménye, hogy a megkérdezettek úgy érezték, a családdal kapcsolatos reményeik csak jóval később fognak megvalósulni, mint

a fiúk vagy azok, akiket kevésbé neveltek ilyen módon. A következetesség mint nevelési attitűd kedvező hatása jól megfigyelhető volt a családdal kapcsolatos félelmek időbeli kiterjedésében: ez az attitűd megakadályozta azt, hogy ezek az aggodalmak már a közeli jövőben jelentkezzenek. Az anya támogató attitűdjének pozitív hatása pedig a selfhez kapcsolódó félelmek későbbi időpontra való áttevődését eredményezte.

Összességében megállapítható tehát, hogy a következetes és megfelelő szintű támogató attitűdök, a harmonikus családi légkör elősegítik azt, hogy a fiatalok jövővel kapcsolatos reményei, s ezek idői kiterjedése megfelelően alakuljon. Ezzel szemben kedvezőtlen hatása van a konformitásra való nevelésnek, a túlzott szabályorientáltságnak éppen úgy, mint az anya túlzottan ragaszkodó, támogató attitűdjének.

Vizsgálatunk alapján összességében úgy tűnik, hogy a családban személyesen meg tapasztalt és átélt nevelési célok, attitűdök és stílusok elsősorban a családdal kapcsolatos remények és félelmek területén összpontosulnak, s ehhez képest a jövőbeni tanulmányokkal, oktatással és munkával összefüggő elképzeléseket, vágyakat és félelmeket viszonylag kevésbé befolyásolják az előbb említett tényezők. Ez pedig arra utal, hogy feltehetőleg az iskolának, s a kortársaknak lehet az elsődleges a hatása a munkával és tanulással kapcsolatos aspirációk formálódásában – vagyis a pedagógusok szerepe kitüntetett ebben a folyamatban. Az, hogy a pedagógusok miképp, s hogyan lehetnek részesei a fiatalok jövő-orientációjának alakításában, a soron következő vizsgálatoknak kell feltárniuk.

Irodalom

- Aunola, K., Vanhatalo, O. és Sethi, R. (2001): Social background, values and parenting. *Psykoologia*, **36**. 148–158.
- Barber, B. L. és Eccles, J. S. (1992): Long-term influence of divorce and single parenting on adolescent family- and work-related values, behaviors, and aspirations. *Psychological Bulletin*, **111**. 1. sz. 108–126.
- Baumrind, D. (1978): Parental disciplinary patterns and social competence in children. *Youth and Society*. **9**. 239–276.
- Bornstein, M. H., Tamis-LeMonda, C. S., Pascual, L., Haynes, O. M., Painter, K. M., Galperin, C.Z. és Pécheux, G-M. (1996): Ideas about parenting in Argentina, France, and the United States. *International Journal of Behavioral Development*. **19**. 2. sz. 347–367.
- Dalbert, C. és Goch, I. (1997): Gerechtigkeitserleben und familiale Sozialisation. In: Langfeldt, H.-P. (szerk.): *Informationen, Programm, Abstracts*. Landau: Verlag Empirische Pädagogik. 60.
- Eagly, A. H. és Steffen, V. J. (1984): Gender stereotypes stem from the distribution of women and men in social roles. *Journal of Personality and Social Psychology*. **46**. 735–754.
- Hagestad, G. O. (1984): The continuous bond: A dynamic, multigenerational perspective on parent-child relations between adults. In: Perlmutter, M. (szerk.): *Parent-child interaction and parent-child relations in child development. The Minnesota Symposia on Child Psychology*, **17**. Erlbaum, London. 129–157.
- Hartup, W. W. (1984): Commentary: Relationships and child development. In: Perlmutter, M. (szerk.): *Parent-child interaction and parent-child relations in child development. The Minnesota Symposia on Child Psychology* **17**. Erlbaum, London. 177–184.

- Herz, L. és Gullone, E. (1999): The relationship between self-esteem and parenting style: A cross-cultural comparison of Australian and Vietnamese Australian adolescents. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, **30**, 6. sz. 742–761.
- Hess, L. E. (1995): Changing family patterns in Western Europe: Opportunity and risk factors for adolescent development. In: Rutter, M. és Smith, D.J. (szerk.): *Psychological Disorders in Young People: Time Trends and Their Cause*. Wiley, Chicester. 124–150.
- Hoffman, L. W. és Kloska, D. D. (1995): Parents' gender-based attitudes toward marital roles and child rearing: Development and validation of new measures. *Sex Roles*, **32**, 5-6. sz. 273–295.
- Holden, G. W. és Edwards, L. A. (1989): Parental attitudes toward child rearing: Instruments, issues, and applications. *Psychological Bulletin*, **106**, 29–58.
- Honess, T. (2001): *Future-orientation and meta-cognition in family triads*. – Előadás az Európai Fejlődéslélektani Társaság 10. Konferenciáján, aug. 22–26. Uppsala, Svédország.
- Leung, K., Lau, S. és Lam, W. L. (1998): Parenting styles and academic achievement: A cross-cultural study. *Merill-Palmer Quarterly*, **44**, 2. sz. 157–172.
- Maccoby, E. E. és Martin, J. A. (1983): Socialization in the context of the family: Parent-child interaction. In: Hetherington, E. M. (szerk.), *Socialization, personality, and social development: Vol.4. Handbook of child psychology*, Wiley, New York. 234–260.
- Norman, C. C. (1999): Dispositional tendencies and cognitive processes in future-oriented motivation: A proposed model. *Dissertation Abstracts International, Section B: The Sciencs and Engineering*, **59** (8B): 4541.
- Nurmi, J. E. (1991): How do adolescents see their future? A review of the development of future orientation and planning. *Developmental Review*, **11**, 1–59.
- Nurmi, J. E. (1993): Adolescents' development in an age-graded context: The role of personal beliefs, goals and strategies in the tackling of developmental tasks and standards. *International Journal of Behavioural Development*, **16**, 169–189.
- Nurmi, J. E. (1994): The development of future-orientation in a life-span context. In: Zaleski, Z. (szerk.): *Psychology of future orientation*. Scientific Society of the Catholic University of Lublin, Lublin. 63–74.
- Nurmi, J. E., Poole, M. E. és Seginer, R. (1995): Track and transitions – A comparison of adolescent future-oriented goals, explorations, and commitments in Australia, Israel, and Finland. *Internationa Journal of Psychology*, **30**, 3. sz. 355–375.
- Nurmi, J. E., Seginer, R. és Poole, M. E. (1995): Searching for the future in different environments: A comparison of Australian, Finnish and Israeli adolescents' future orientations, explorations and commitments. In: Noack, P., Hofer, M. és Youniss, J. (szerk.): *Psychological responses to social change. Human development in changing environments*, Walter de Gruyter, Berlin. 219–237.
- Pulkkinen, L. (1990): Home atmosphere and adolescent future orientation. *European Journal of Psychology of Education*, **5**, 1. sz. 33–43.
- Rose, G. M. (1999): Consumer socialization, parental style, and developmental timetables in the United States and Japan. *Journal of Marketing*, **63**, 3. sz. 105–118.
- Ryder, N. (1965): The cohort as a concept in the study of social change. *American Sociological Review*, **30**, 843–861.
- Sallay, H. és Dalbert, C. (2001): The development of world beliefs in relation to parental education: The impact of being raised in one-parent and intact families. Előadás az Európai Fejlődéslélektani Társaság 10. Konferenciáján, Uppsala, Svédország, aug. 22–26.
- Sallay, H. és Dalbert, C. (2002): Women's perception of parenting: A German-Hungarian comparison. *Applied Psychology in Hungary*, 3–4. sz. 55–65.
- Sallay Hedvig és Münnich Á. (1999): Családi nevelési attitűdök percepciója és self-fejlődéssel való összefüggései. *Magyar Pedagógia*, **99**, 2. sz. 157–175.

Sallay Hedvig

- Scabini, E., Lanz, M. és Marta, E. (1999): Psychosocial adjustment and family relationships: A typology of Italian families with a late adolescent. *Journal of Youth and Adolescence*, **28**, 6. sz. 633–644.
- Seginer, R. (1995): The hopes and fears of anticipated adulthood: Adolescent future-orientation in cross-cultural context. In: Trommsdorf, G. (szerk.): *Kinderheit und Jugend in Kulturvergleich*. Juventa, Weesheim. 225–247.
- Steinberg, L. (1990): Autonomy, conflict and harmony in the family relationship. In: Feldman, S. és Elliott, G. (szerk.): *At the threshold: the developing adolescent*. Harvard University Press, London. 145–170.
- Wall, J., Corell, K. és Macintyre, M. (1999): Implications of social supports for adolescents' education and career aspirations. *Canadian Journal of Behavioural Science*, **31**, 2. sz. 63–71.
- Walters, J. és Walters, L. H. (1980): Parent-child relationships: A review. *Journal of Marriage and the Family*, **42**, 4. sz. 807–822.

ABSTRACT

HEDVIG SALLAY: THE IMPACT OF PARENTING ON THE DEVELOPMENT OF DOLESCENTS' FUTURE-ORIENTATION

An important developmental task of adolescence and young adulthood is to think about and set future hopes, goals and expectations. In this pilot study the future orientation of Hungarian youngsters (N=145; mean age: 21.4 years) was explored in relation to parental education. Subjects filled in the short version of the Future-orientation Questionnaire (Nurmi, Poole & Seginer, 1995). Our results showed that subjects mentioned most frequently hopes related to education, future work, future family, friends and occupations. Regarding fears, they mostly gave descriptions of future work, family, their own health status and self-relevant issues. The different aspects of future-orientation, i.e. contents, time extension and control were also analysed. The interrelation between these aspects revealed that subjects are able to control those goals (hopes and fears) that are closer to the present in time. Realising goals related to the more distant future always include more uncertainty. Only a few gender differences were observed in the aspects of future orientation. The main objective of the study was to reveal the role of parenting dimensions in the formation of future-orientation. The results clearly show that hopes and fears relating to the family are the most important issues where parenting dimensions play an important role. The lack of a conflict-ridden family atmosphere and consistent parenting attitudes are considered to produce a pervasive effect on future-orientation. Other aspects of future-orientation, like education and future work, are supposed to be influenced by other socialising influences, e.g., school and peer relationships.

Magyar Pedagógia, **103**. Number 3. 389–404. (2003)

Levelezési cím / Address for correspondence: Sallay Hedvig, H-4010 Debrecen 10. Pf. 28.